

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Szarvas, Melinda

Title: Amiről senki sem beszél (Bárczi Zsófia, A másság reprezentációja: Magyar regények Szlovenszkón, Nyitrai Konstantin Filozófus Egytem, Nyitra, 2014)

Year: 2016

Version:

Please cite the original version:

Szarvas, M. (2016). Amiről senki sem beszél (Bárczi Zsófia, A másság reprezentációja: Magyar regények Szlovenszkón, Nyitrai Konstantin Filozófus Egytem, Nyitra, 2014). Kalligram, 25 (6), 91-95.

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Szarvas Melinda Amiről senki sem beszél

(Bárczi Zsófia, *A másság reprezentációja: Magyar regények Szlovenszón*, Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra, 2014)

Olyan irodalomtörténeti témával foglalkozni, amelyre kevés figyelem irányul, vagy éppen semennyi, kiemelt óvatosságot és kritikus távolságtartást követel a kutatótól. A(z újra)felfedezés heroikus gesztusa helyett vagy mellett komolyan mérlegelni kell azt a lehetőséget is, hogy a szakmai érdeklődés hiánya, a kiesés a hagyományból esetleg nem indokolt-e? Még akkor is, ha az éppen aktuális kánon nem szabad, hogy a kutatásokat is meghatározó irányjelző legyen, meggyőző szakmai érvek és főként újszerű kérdések adhatnak csak kellően biztos alapot egy marginális irodalomtörténeti téma vizsgálatához. Sok veszélyt rejt magában pusztán a csönd megtörésének szándékával beszélni valamiről. Bárczi Zsófia *A másság reprezentációja: Magyar regények Szlovenszón* című monográfiájának megírása során mintha nem számolt volna ezekkel a veszélyekkel. A szerző a kötetében, miután a felvidéki magyar irodalom első időszakának alapvető kérdéseit járja körbe, az 1920-as és 1930-as évek néhány általa kiemelt regényét elemzi. A kutatás oka, illetve a szándék nem tisztázott, ebből következően pedig a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem által kiadott munka nélkülözi azt a szakmai kontextust, amely igazolná és elevenné tenné azt. Bárczi Zsófia értékes lehetőségekkel nem él.

Kötete első tanulmányában egy érdekes és nagyon fontos szempontot emel ki Bárczi, ez pedig az általa vizsgált irodalmi kultúra megnevezésének kérdése. Sok olyan magyarországi tanulmány született (és születhet), melyekben, a trianoni döntés értelmében elcsatolt területeken kialakult kultúrák között nem tévén különbséget, „határon túli magyar irodalomról” esik szó. Bárczi Zsófia – személyes érintettsége okán – csakis a felvidéki irodalommal kapcsolatban vizsgálja ennek az általánosító eljárásnak a jogosságát, felhívva a figyelmet arra, hogy nemcsak az egymástól földrajzi elhelyezkedésük és működésük okán is eltérő „határon túli magyarságok” között lenne alapvetően fontos a különbségeket észrevenni, de még egy-egy régió irodalmi kultúrájának a megnevezései is különböző korszakokat tehetnek láthatóvá. A szerző erre a fontos aspektusra mint az *időbeliség elvére* hivatkozik: „A «szlovákiai magyar» vagy «csehszlovákiai magyar» irodalom szóösszetétele közelebről nézve, a térségben többször is megváltozott határok miatt még zavaróbb, mint első pillantásra tűnik. A térbeli leszűkítés, amit megelőlegez, szintén csak hozzávetőleges. A terminus «szlovákiai» része feltételezné, hogy a megnevezés kizárólag az 1993 utáni, illetve az első Szlovák Köztársaság idején keletkezett szövegeket jelölné.” (11.) Arról, hogy ez a kétféle megnevezés, tehát a „csehszlovákiai” és a „szlovákiai” magyar irodalom, a történelmi mellett két *irodalomtörténeti* korszakot is jelölhet, kevésbé győz meg Bárczi. Ugyanakkor magát az *időbeliség elvét* érdemes fontos szempontként észben tartani akár a többi térség irodalomtörténetének a vizsgálata során is. (Gondoljunk például a „jugoszláviai” és a „szerbiai” magyar irodalom közötti kulturális különbségre, mely ugyancsak tükröződik már a két megnevezésben is.) Saját témáját tekintve, tehát az 1920-as és ’30-as évekkel kapcsolatban, noha nem marad következetes az egész kötetben belül, Bárczi jogosan egyféle megnevezés mellett érvel. „A korszak irodalmi publicisztikájában gyakran olvasható a térség korabeli megnevezése nyomán kialakult szlovenszóni irodalom kifejezés. Ez a terminus egyértelműen és kizárólag csak a két világháború közt magyarul és Csehszlovákiában született művek vonatkozásában használatos, ezért a továbbiakban magam is ezzel a kifejezéssel fogok élni az adott korpuszról írva [...]” (16.)

Bárczi Zsófia nemcsak egy elhanyagolt irodalomtörténeti témát választott köteté tárgyául, de az általa kiemelt irodalmi kultúra ráadásul kisebbségi helyzetben létezik – ha és

egyáltalán ennek a létezésnek a ténye elfogadható. A szerző ugyanis többször is felhívja a figyelmet arra, hogy a megnevezés körüli „terminológiai bizonytalanság a korpuszsal, illetve a (cseh)szlovákiai magyar irodalom létével kapcsolatos kételyre utal.” (9.) Az irodalmi kultúra léte melletti és elleni érvek, az eddig említett dilemmák mellett, szintén ismerősek lehetnek a korábbi, határon túli irodalmakat érintő kutatásokból. „A szlovákiai magyar irodalom léte melletti érvek többnyire földrajzi-intézményes különállásra és a kisebbségi irodalmi művek élményanyagára hivatkoznak, az azt tagadóak az egy nyelvhez köthető összmagyar, egyetemes irodalmi hagyománnyal, a nyelvi önállóság hiányával és a szlovákiai magyar irodalom kánonalkotásra való képtelenségével érvelnek.” (10.)

Bárczi, értelemszerűen, monográfiájának megírásával válaszol arra a kérdésre, amelynek a megfogalmazásában egy másik furcsa szempont is megbújik. „Hogyan lehet, és egyáltalán lehetséges-e beszélni egy térség irodalmáról, ha már a megnevezése is kérdéses? [...] Ha éppen azok vetik el, akiknek a műveit jelölni kívánja?” (9.) Az első tanulmányokban, melyekben az általános kérdésekről esik szó, gyakran tűnik úgy, hogy a szerző saját pozícióját keresve irreleváns viszonyítási pontokat is figyelembe vesz. Ilyen például a helyesnek gondolt megnevezés keresése kapcsán azoknak a véleménye, akiket a definiálni próbált kategóriába tartozónak vél. Hasonló kisebbségi jelenségek vizsgálata során ugyancsak gyakori jelenség, amely során olyan kérdéseket és szempontokat is igazolandónak tüntet fel az adott szerző, amelyek pedig az általa vizsgált kisebbségi kultúrához rendelt többségi irodalmi közegre vonatkoztatva egyértelműen jelentéktelenek. A következő olvasható *A másság reprezentációja* című kötetben: „A szlovákiai magyar irodalom kategóriája oly mértékben homogenizál, hogy nemhogy az eltérő paradigmákhoz tartozó különböző poétikákat nem veszi figyelembe, de lényegében még az időtényezőt sem. Egy földrajzi komponens alapján rendezi egységbe azokat a korpuszokat, amelyeket idetartozónak vél.” (12.) Érdekes, hogy a megnevezések eme kivédhetetlen homogenizálása fel sem merül problémaként, de még közelebbről vizsgálándó szempontként sem egyetlen „magyar(országi) irodalomról” szóló tanulmányban sem.

Bárczi kötete az első oldalak eddig taglalt problémacentríkussága után a tényleges irodalomtörténeti szempontokat elemezve válik komolyan szakmaibbá. Az időtlen és általános kérdések után a szerző az általa kiemelt irodalmi kultúra *öndefiníciós* kísérleteire tér rá, szem előtt tartva, hogy „a szlovenszkói irodalom nem természetes fejlődés, hasonló írói tájékozódás, azonos célok vagy irodalmi központhoz tartozás” (18.), hanem szervezés eredményeként született meg. Főként épp az irodalomszervezés időszakának tárgyalása során mutatkozik meg a hátránya annak, hogy Bárczi Zsófia kutatása teljes mértékben a választott térségre szűkül. Jelentős mértékben hasznosabbá tette volna a kötetet, ha a szerző az adott korszak kulturális hálózatában (is) láttatja a szlovenszkói irodalmat. Nemcsak azért, mert így a többi térség akkori helyzete is láthatóvá vált volna (beleértve a magyarországit is), de a bemutatott önértelmezések is érdekes fénytörésbe kerültek volna a szomszédos, vagy épp a hasonló sorsú régiók helyzetérzékelésének bemutatásával. A hagyományhoz kapcsolódás fontos kérdése *A másság reprezentációja* című kötetnek, de csakis a szlovenszkói irodalom szűk keretei között. Az irodalomtörténeti vizsgálódás fájóan egyoldalú, ami azért is nehezen érthető, mert az első világháború lezárását követően az elcsatolt területeken jelentkező kultúra- és irodalomszervezők, valamint az újonnan indított folyóiratok kölcsönösen figyeltek és reflektáltak egymásra. A merőben új kulturális szituációra adható válaszok, a különböző stratégiák kidolgozásának és magyarázatának épp a világháborút megelőző idők regionális irodalmi hagyományának eleveensége, vagy egyáltalán megléte adta az alapját.

Több pontatlanság is található a tanulmánykötetben: először például „a Magyarország szétदारabolása után szükségből létesülő szlovenszkói irodalom” (51.) említődik, majd pedig ugyanezen az oldalon finomabban és pontosabban fogalmaz Bárczi, amikor „a Monarchia szétesése előtt” (51.) jellemző kulturális berendezkedésekről beszél. A határon túli magyar

nyelvű (irodalmi) kultúrák pozíciójának és működésének megértését, s egyáltalán az első világháború lezárultának értelmezését és feldolgozását nagyban nehezíti, hogy a legtöbb esetben tisztázatlan, hogy a Monarchia és az ún. történelmi Magyarország milyen viszonyban említhetők a trianoni békeszerződések kapcsán. Aligha jelenthet azonos szempontból adható értelmezést Trianon kapcsán általánosságban, vagyis pontos évszámok megjelölése nélkül az Osztrák–Magyar Monarchia és/vagy Magyarország szétdarabolásáról, széteséséről beszélni. Bárczi a következőt írja kötete 18. oldalán: „Az első Csehszlovák Köztársaság megalakulása, a demarkációs vonalak meghúzása és a trianoni döntéssel jelölhető időszakot követő öndefiniálási kényszer és bizonytalanság részben a regionális irodalmi központok és hagyományok hiányára volt visszavezethető.” Az egész monográfia egyik legnagyobb hiányossága, hogy a *hagyomány* fogalmát nem tisztázza a szerző. Gyakran, ahogy az iménti idézetben is, a hiányról lehet olvasni a tanulmányokban, de van, hogy meglévő, csupán nem aktivizált irodalmi-kulturális háttérre utal Bárczi. Az 1920-as és '30-as évek szlovenszkói öndefiniációs kísérleteiben is olvasható *hagyományhiány* érdekes megvilágításba kerül az ugyanekkor született vajdasági szövegek ismeretében is. A Vajdaságban ugyanis Erdély mellett Szlovenszko említődött rendre példaként, mint ahol az új élethelyzetben mind a politikai, mind a kulturális-irodalmi eszmélés sokkal gyorsabban ment végbe. A *hagyománytalanság* mintegy mentségeként jelentkezik ezekben az öndefiniációs megfogalmazásokban, valamint az összehasonlításokban. A *Mi Irodalmunk* című folyóirat 1932. június 5-i számában *Szétforgácsolódás felé?* című esszéjében a következőt írta Szenteleky Kornél, a vajdasági irodalom vezető szervezője: „Nekünk nem voltak tradícióink, ezen a tájon sohasem volt kulturális vagy érzébeli regionalizmus, ezért a regionális öntudat, illetve annak szükségessége sokkal később fejlődött ki, mint Erdélyben vagy a Szlovenszkóban.” A Vajdaságból tehát úgy látszott, úgy láttatták, hogy a felvidéki térségnek igenis voltak már az első világháború lezárását megelőzően is regionális, irodalmi hagyományai.

A magyar irodalom történetét végiggondolva, valóban nagy írónevek köthetők a térséghez, és ezek fel is bukkannak Bárczi kötetében is. „A többnyelvű, többkultúrájú Felvidéken hiányoztak azok az irodalmi hagyományok, amelyek alapján a szlovenszkói magyarság saját, specifikusan hozzájuk tartozó területként ismerhette volna fel a Magyarországtól elszakított, s így a Csehszlovákiában élő nemzetiség számára önálló életre kelő térséget. Úgy látszik, Jókai romantikus, Mikszáth egzotikus és Krúdy nosztalgikus Felvidék-rajza nem tudta betölteni ezt a funkciót.” (62.) Bárczi kötetének második felét olvasva azonban mintha némi ellentmondás rajzolódna ki. Az elemzett regények közül például Szenes Piroska 1927-ben megjelent *Az utolsó úr* című műve kapcsán idézett első kritikákban is épp a mikszáthi hagyomány említődik. „Szenes Piroska három regénye közül kétségtelenül ez jutott a legmostohább sorsra. Az egyetlen kritika már megjelenésekor egyszerűen Mikszáth-utánzatként könyvelte el, s a későbbi összefoglaló munkák átvették Illés Béla megállapítását, anélkül, hogy a regény valóban fennálló Beszterce ostroma allúzióin túli egyéb, éppen a mikszáthi cselekmény- és szövegformálási technikáktól markánsan elkülönülő jegyeire felfigyeltek volna.” (104.) A hagyományhiány megállapítása minden esetben eleve értelmezés eredménye, helyenként úgy tűnik, hogy a Bárczi által kiemelt elemzési szempontok alapján tűnhet csak passzívnak (s ez által hiányzóknak?) a felvillantható hagyomány.

Az mindenképpen érdekes hozadéka *A másság reprezentációja* című kötetnek, még ha reflexió hiányában írói szándéktól függetlennek is tűnik, hogy közös pontokra mutat rá a különböző határon túli irodalmak történetében. A hagyományhiányt alapvető hivatkozási ponttá tevő öndefiniációs kísérletek mellett ilyen a *regény* műfajának kiemelt jelentősége. Az, persze, a mai napig meglévő torz tendencia, hogy az irodalom, vagy akár egy-egy életmű csúcsteljesítményének a regényt tekintik, s ennek hiánya aggodalomra és/vagy

magyarázkodásra, mentetegetésre ad okot. Így volt ez már a huszadik század elején is. „Mivel a kor kritikája az irodalom állapotát a megjelenő regények színvonalával mérte, a szlovenszkói irodalom helyzettudatának bizonytalanságához a regény hiánya is hozzájárult.” (23.) E szempontot elemezve Bárczi utal arra a gyakori értelmezői eljárásra, amely bizonyos feladatokat ró a kisebbségi szerzőkre. E szerint a szlovenszkói kisebbségi magyar íróktól a „szlovenszkóiség” felmutatását várták. Féja Géza Bárczi által idézett szavai a vajdasági couleur locale Szenteleky-féle elgondolását idézik: „[...] látni akarjuk Szlovenszkó lélektanát, falvait, városait, magyarok, szlovákok és ruszinok életét, a rokonságokból és ellentétekből, ölekezésekből és harcokból kiépülő mégiscsak közös sorsot”. (26.) Bárczi is e „szlovenszkóiség” megragadására törekszik az általa kiemelt korszakban született művek elemzésével. Ahogy írja, „a szlovenszkóiség nem merül ki csak a többnyelvűségben és többkultúrújúságban. Új mentalitást, «másultságot» is jelent: az illúziók feladását, a realitással való szembenézést, a szélsőségektől való tartózkodást, és valami mániákus reménykedést, hogy ezt a másultságot előbb-utóbb megértik és elfogadják, s az összmagyarságnak is hasznára lesz.” (37.) Ez jelenik meg tehát a kötet címében is. A tanulmányokban az irodalomszervezői mellett az írói programok összevetése is érdekes lett volna. Természetesen nem részletes elemzés az, ami Bárczi Zsófia munkájából hiányzik, pusztán annak a környezetnek, kulturális hálózatnak az érzékeltetése, amelyben a szlovenszkói irodalmat el lehetne helyezni. Ennek a felépítéséhez járulhatott volna hozzá az akkori releváns magyarországi események bemutatása is. „A szlovákiai pályakezdő írók számára a régió irodalmi múltja általában ismeretlennek számított, s nem az előző nemzedékhez kötődtek, nem szlovenszkói íróelődeik hagyatékával fordultak szembe, hanem a kortárs vagy egy-két generációval korábbi magyarországi irodalom szerint tájékozódtak.” (21.)

Az *időbeliség elve* mellett a *generáció* is nagyon fontos fogalma A *másultság reprezentációja* című kötet első felének. Bárczi Zsófia izgalmas törekvése a legelső szlovenszkói írógeneráció helyzetének bemutatása. Nehéz feladatot vállal ezzel, hiszen ez szintén kizárja az átmenetiséget a változások leírásából. A szerző meglátása szerint a tényleges első szlovenszkói írókat „a bizonyosságok megrendülésének alapélménye az előttük járó és őket követő nemzedéktől is elválasztotta [...]: az idősebb nemzedék a régi Magyarország értékrendjét vitte tovább, a rájuk következők pedig már természetes adottságként élték meg a csehszlovákiaságot.” (29.) Az elemzés során azonban, talán épp az említett nehézségek miatt, nem is sikerül erről a legelső generációról sok mindent megállapítani, sokkal inkább az imént említett „idősebb” és „fiatalabb” korosztály kulturális háttere közti különbségek hangsúlyozódnak. Ez is egy olyan pontja Bárczi kötetének, ahol nem csak helye lett volna a választott térségből való kitekintésnek, de kimondottan hiányzik is ez a művelet. A generációk közti viszonyt a magyarországi vélemények, főként talán Móricz Zsigmondnak a szlovenszkói körútjairól írt, *Nyugatban* megjelent cikkeinek ismertetése helyezhette volna izgalmas megvilágításba. Ezek az írások nemcsak tájékoztatást adnak a klasszikus szerző tapasztalatairól, de egy épp a trianoni határmódosításokat követően Magyarországon kialakult vitához kapcsolódtak. A Bárczi Zsófia által is ismertetett, újonnan kialakult kulturális térkép a következőképpen írható le: „a pozitív értékek: a liberális gondolkodásmód, a józanság, nyitottság és a racionalitás mind Csehszlovákia határain belül érvényesülnek (ezt a húszas évek nemzetiségi szempontból nem túl rózsás helyzetképe sem tudja felülírni). Ezzel szemben Magyarország a XIX. századi örökséget illúzióként továbbélő szemléletével korszerűtlennek és versenyképtelennek tetszett” (30.) 1931-ből Móricztól ezt lehet olvasni: „A szlovenszkói magyarságot két főtípusra lehet bontani. Az öregekre és a fiatalokra. Az öregek még [...] tele vannak szegények honfíbuval és honfítúzzel. Az életet úgy látják, mert nem láthatják másképp, csak ifjúságukban magukba szedett világkép alapján, ahogy a hivatalos népnemzeti iskolák nevelték beléjük. A fiatalok másképpen látnak. A fiatalok már idegen iskolákban nőttek fel, olyan nyelven tanulták a tudományokat, amelyen

szüleik ma sem értenek, nekik tehát szükségszerűen egy új magyarságot kellett kitermelniök magukból. Egy szociálisabb és kulturáltabb magyarságot. Európaibb magyarságot. [...] Ők már nem mondják, hogy Magyarországon kívül nincsen élet s ha van élet, az nem élet. Ők már úgy látják, hogy a magyar világon kívüli élet okosabb és emberségesebb élet.” (Az *irodalom és a faji jelleg*, Nyugat, 1931, 5. szám) Az adott korszak irodalmi és kulturális kontextusa azért hiányzik leginkább, mert ennek ismertetése nélkül a tanulmánykötet olvasója teljes mértékben ki van szolgáltatva Bárczi értelmezésének. Ezt a fájóan leszűkített perspektívát pedig az egészséges mértékben szkeptikus, gondolkodó befogadó nehezen viseli. Ez a kiszolgáltatottság még érzékelhetőbb a regényelemzések olvasása során.

A tanulmánykötet második felébe került elemzéseket olvasva a szerző saját meglátása szerint is „olyan szövegek értelmezésével is találkozik az olvasó, amelyek hagyományosan marginalizált helyet foglalnak el a szlovákiai magyar irodalom történetében.” (8.) Nem egészen világos, ki, vagy milyen csoport lehet Bárczi célközönsége, az aligha reális elvárás az idézett megjegyzés alapján, hogy sok magyarországi olvasó tisztában legyen a tanulmánykötetben elemzett művekkel. A kirekesztettséget erősíti a határon túli irodalomtörténeti munkákra általában is jellemző (és sosem kellemes hatású) többes szám első személyű birtokos szerkezetek használata: Bárczi is több esetben beszél „irodalomtörténetírásunkról” (64.) Arra, hogy saját munkája is inkább archiváló, a szerző maga is utal: „Az újrakiadások valószínűleg már nem képesek az irodalmi emlékezet részévé tenni a több évtizeden keresztül hiányként artikulálódó regényeket, hiszen a jelenkor irodalma nem saját hagyománya részeként tekint rájuk, sőt, jobbára nem is ismeri őket.” (7.) Bárczi Zsófia mintha az elemzések során bevetett elméletek segítségével próbálná elevennek mutatni az általa vizsgált regényeket. Ezek a kortárs nemzetközi elméletek azonban rendre leválnak az elemzett szövegekről.

Az elsőként bemutatott művek Darkó István 1935-ben és 1938-ban megjelent regényei, az *Égő csipkebokor*, és a hosszabban elemzett *Deszkaváros*. Ezek kapcsán elsősorban a posztkoloniális elméletek mozgósítására tesz kísérletet Bárczi. Azért is nehezen menthető ez az elemzési eljárás, hogy kész elméleteket alkalmaz a szerző, mert ő maga is rendre mentegetőzik a nem pontos illeszkedés miatt. „A kolonizáció kérdése Európában másként jelenik meg, mint a Harmadik Világban. Nem egyoldalúan, hanem – az elmúlt néhány évszázadban folyamatosan változó határok miatt is – kölcsönösségekben, és a posztkoloniális diszkurzus feszültségteremtő kulturális szakadékaik nélkül, amelyek éppen a kolonizáló és gyarmatosított földrajzi és civilizációs közelsége miatt nem alakulhattak ki.” (44.) Ahelyett, hogy a szlovenszkói magyar irodalom viszonyait a saját kapcsolatrendszerén belül értelmezné, Bárczi egy olyan elméletet próbál érvényesíteni, mellyel kapcsolatban Ardamica Zorán felvidéki irodalmár „is figyelmeztet arra, hogy a posztkoloniális elmélet egyes fogalmai átértelmezés nélkül nem alkalmasak a szlovákiai magyar irodalom posztkoloniális olvasatának megvalósítására.” (45.) Ezt az átértelmezést azonban Bárczi nem végzi el. Darkó regényei kapcsán még két további elméletet említ az irodalomtörténész, s mindkettő alkalmazhatóságát maga teszi zárójelbe. Az egyik a társalgáselmélet, holott „a szerző regényeinek a párbeszédei nem mindig illeszthetők be a társalgás szövegszerkezetébe, mert bár a szereplők egymás után, felváltva szólalnak meg, mondandójuk a különböző szinteken ható szövegjellemzők alapján nem áll mindig szoros összefüggésben.” (79.) A másik pedig a városkutató mikroantropológiai vonulata, amivel kapcsolatban pedig elhangzik az is, hogy „egy regény nyilván nem kezelhető sem történeti dokumentumként, sem szociológiai érdekű információk tárházaként.” (90.)

Darkó István mellett Szenes Piroska műveiről található hosszú és mély elemzés A *másság reprezentációja* című munkában. Az ő alakját és regényeit genderelméleteken keresztül igyekszik értelmezni Bárczi. Az *utolsó úr* című 1927-es regény Virginia Woolf *Orlando*jával kerül talán kicsit túlzó párhuzamba, de ezt az összekapcsolást megint csak

rögtön finomítja és pontosítja a szerző. „[A] műben olyan kérdések merülnek fel, amelyek Virginia Woolf egy évvel később megjelenő regényében, az *Orlandóban*, bár a szubjektum identitásának összetett voltát nem a biografikus hagyományok paródiája, hanem részint a fantasztikum, részint a rémromantikus-gótikus hagyományok felől közelíti meg” (104.). Darkó két regénye, majd Szenes három műve (az említett mellett az 1930-as *Csillag a homlokán*, valamint az 1935-ös *Egyszer élünk*) után a tanulmánykötet Szucsich Mária és Neubauer Pál egy-egy regényének bemutatásával zárul, meglehetősen hirtelen módon, összegzés és lekerekítés nélkül.

Bárczi Zsófia nem könnyű feladatot vállalt, amikor saját bevallása szerint is jóformán ismeretlen regények elemzésére vállalkozott. A kötet első felében helyet kapó általánosabb kérdéseket vizsgáló tanulmány sikeresen vet fel olyan szempontokat, melyek nem is csak a felvidéki irodalomtörténész által választott térség és korszak, vagyis az 1930-as évek Szlovenszkójának keretein belül hasznosíthatók. Ami leginkább hiányzik *A másság reprezentációja* című kötetből, az, hogy saját munkáját és a választott irodalomtörténeti korszakot Bárczi egy olyan szakmai hálózatban láttassa, melynek viszonyai elevennek és mozgósíthatónak mutatják mind az elemzett regényeket, mind a most kiadott tanulmánykötetet.

Szarvas Melinda (1988), irodalomtörténész, kritikus. Főbb kutatási területei a magyar vajdasági irodalom, valamint a kisebbségi, regionális és a transznacionális identitás meghatározhatósága. Jelenleg a Jyväskylä-i Egyetem hungarológia programjának doktorandusza.